

Változó árakon

Beszélgetés Csikós-Nagy Bélával, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökével

Az elmúlt hónapokban több alkalommal esett szó az 1980-ban életbe lépett új termelői árrendszeréről, az árképzés megváltozott alapelveiről. Talán nem felesleges néhány vonással gazdagítani az eddig kialakult képet. Elsősorban nem is az alapelveket, inkább a várható hatásokat, a változások következményeit. Ezekről beszélgettünk Csikós-Nagy Bélával, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökével.

Kezdjük a beszélgetést a legutóbbi intézkedésekkel, a január 7-én bejelentett fogyasztói árváltozásokkal. Milyenek ezek összesen az idei fogyasztói árszínvonalnövekedés a termelői árak változásával?

— A fogyasztói árak szempontjából nem a január 7-i, hanem a tavaly július 23-i intézkedés volt a döntő lépés. Ekkor emelkedett a tüzelőanyagok, a villamos energia, egyes élelmiszerek, építőanyagok, cipők és bútorok fogyasztói ára, s ez kereken 9 százalékkal növelte az árszínvonalat. Az idei, összesen 3,7 százalékos árszínvonalnövekedést előidéző intézkedések között 0,8 százalékos a termelői árak 1980. január 1-i változásának hatása. Ez az ármozgás nem elsősorban az árszínvonal szempontjából jelentős, hanem az arányok változása miatt, hiszen egyes termékek árának növekedése mellett jó néhány jelentősen csökken.

Az árintézkedések végső, soron jelentős lépést jelentettek az értékarányos fogyasztói árak kialakításában — mégpedig elsősorban azoknak a termékeknek a körében, amelyek szoros kapcsolatban vannak a külkereskedelemmel — vagy azért, mert jól exportálhatók, vagy mert a tökéletes importigényt növelik. Azoknál a termékeknél, illetve szolgáltatásoknál, amelyek nincsenek kapcsolatban a külkereskedelemmel, nem tartjuk elegendően fontosnak az értékarányos árak kialakítását. Nem emeljük például a lakbért, a városi és távolsági személyszállítás díját és néhány más alapvető szolgáltatás árát.

Az áremelés mértékére vonatkozó adatokat ismeri a közvélemény. Mégis sok az aggodalom, hiszen a rendelkezésekből megtudhatjuk, hogy idén tovább bővült a szabad árforgásba tartozó termékek aránya. A „szabad áras termékek” fogalma pedig a közvélemény számára gyakran azt jelenti, hogy az ár a termelők „szabad” akaratától függ.

— A szabadáras termékek arányának növekedése nem annyira jelentős, mint amilyennek talán első látásra tűnik. Ez az arforma nem újdonság, 1968 óta alkalmazzuk. Akkor a fogyasztási árualap 23 százalékát tették ki azok a termékek és szolgáltatások, ahol az árakat felszabadítottuk. 1968 és 1977 között a szabadáras termékek aránya 40 százalékra emelkedett, s azt az új árrendszerre való könnyebb átérés érdekében 1978-ban további 10 százalékkal növeltük. A jelenlegi arány ennél alig valamivel magasabb.

Emellett a szabadáras termékek árának növelése korántsem csak a termelői válfalat elhatározásától függ. Az áremeléssel kapcsolatos bejelentési kötelezettség változatlanul érvényben van, s szabályozza az árakat a tisztességtelen haszonnal kapcsolatos rendelkezés is. Természetesen az árrendszer változásával a tisztességtelen haszon fogalma is meg-

változott — a korábbiakban az indokolatlanul nagy nyereség volt a legfontosabb kritérium, az új szabálynak azonban az alapvető követelménye, hogy az ár legyen arányos, tehát ne legyen magasabb a hasonló, illetve helyettesítő termék áránál, s illeszkedjen a külkereskedelmi árarányokhoz.

A külkereskedelmi árakhoz való igazodás tehát az új termelői árrendszer egyik fontos alapelve. Csak hogy nem minden belföldi forgalomban levő terméket exportálunk. Ebben az esetben mi a mérce?

— A világpiaci árakhoz való igazodás alapvetően két formában valósul meg. A vállalatoknak tökéletes beszerzési áron kell kalkulálniuk az energiát és az alapanyagokat, ugyanakkor az általuk gyártott termékek árszínvonalát az exportban elért árszínvonal szabályozza. A korábbi önköltségi árképzéshez képest ez alapvető változás, hiszen az alkalmazott versenyárrendszerben a vállalatok az emelkedő anyag- és energiaköltségeket csak olyan mértékben hátríthatják át a fogyasztókra, amilyen mértékben ezt az exportárakraiban érvényesíteni képesek. A versenyárat azonban nem lehet mindenütt alkalmazni, csupán az ipar egy — bár meglehetősen nagy — részében. Az áraknak azonban azoknak a területeken is ösztönözniük kell a hatékonyság javítására, ahol a versenyárak nem alkalmazhatók.

Ennek érdekében valószínűleg meg kell erősíteni a versenyárak alapuló árképzést. Az árszínvonal emelését az egymással helyettesíthető, illetve rokon cikkek körében alkalmazható „elv” voltaképpen eddig sem volt ismeretlen. Hiszen a kereskedelem korábban sem hagyhatta figyelmen kívül, hogy egy-egy új termék, amely valamilyen tulajdonságánál fogva jobb az egyébként azonos rendeltetésű, de már ismert termékénél, a fogyasztók mennyivel hajlandók többet fizetni. Az új árrendszerben az árarányosítási módszert széles körben alkalmazzák a termelői árak megállapításánál, s ezt a munkát a szakmai ábrázottságok segítik.

A vállalatok tehát emelhetik a belföldi termelői árakat, ha exportárakat növelni tudják. Ha ezt egy-egy korszerű termékénél sikerül elérni, növekszik-e az elavult, korszerűtlen feltételekkel gyártott termékek ára is? Vagy egyszerűbben fogalmazva: a jó minőségű termékek révén drágább lehet a bőlő?

— Az új árrendszerben, ha egy vállalat a hatékonyságát az exportált termékek körében javítani tudja, akkor az exportárak növelése révén elérhető előny a teljes termelésre érvényes. Ez ellen persze lehet észrevételeket tenni. De mit csinálunk eddig? Korábbi árképzési gyakorlatunkban a tényleges ráfordításoknak, az önköltségnek volt jelentős szerepe. Ezzel összefüggésben részben tudatos, részben spontán elemekből kialakult egy átlagos vállalati nyereségráta, amit azonban annyi körülmény befolyásolt, hogy végül a közzéadott költségvetésnek kevés szerep jutott. Az új árrendszer kialakításánál kiválasztottunk egy döntő kincsanyagot, ami az egész árrendszer meghatározója, s ennek megfelelően egy közgazdasági szempont, a nem-

zetközi versenyképesség, az exporttehetség szabályozza a vállalati nyeresegrátát. Ez is rejt magában elmentmondásokat, de nincs olyan árrendszer, amely minden részletében biztosítsa a társadalmi érdek érvényesülését. Az ilyen elmentmondások feloldására azonban van mód — a forgalmi adó korrekciójával elérhető, hogy bár a korszerűtlen feltételekkel gyártott termékek termelői ára is növekedhet a jó minőségű exportárak emelésével, a fogyasztói árak nem emelkedjenek.

A korábbi árrendszer egyik hibájul rótták fel, hogy nagy szerepet játszik a hiánycikkek szaporodásában. Előfordult, hogy egy-egy termék gyártását az alacsony árak miatt megszüntették, s miután egy időre eltűntek a boltokból és az üzemekből, sokkal magasabb áron importáltak ezeket. Segít-e az új árrendszer e probléma megoldásában?

— Ez igen összetett probléma, s az ilyen ellentmondásos helyzetek kialakulásában nem csak az ár, hanem sokféle egyéb intézkedés is szerepet játszik. Az elmúlt években például a struktúraváltási törekvéseknek megfelelően széles körben felvetődött, hogy állítsuk le a gazdaságatlan termelést, s importra rendezkedjünk be. Az ilyen vállalati törekvések azonban nem mindig voltak reálisak. Nem volt például reális az a feltételezés, hogy az export olyan dinamizusan nő, hogy az ebből származó bevétel finanszírozzon a javításra, s így a javításra is elegendő forrást találjunk. Ugyanakkor nehezebbé vált egy sor termék beszerzése is, növekvő igényeinket a szocialista országok nem tudják mindig kielégíteni. Ha tehát az ellátás javításáról beszélünk, az korántsem csak árprobléma.

Ilyen gondok az új árrendszerben is lehetnek, hiszen az árakat az export alapján állapítjuk meg, s az exportárbevétel általában kisebb, mint az importköltség. Az új árak azonban mindenképpen körültekintőbb mérlegelést tesznek lehetővé. És még egy körülményt meg kell fontolni. Lehet, hogy megszüntetjük valamely termék gyártását. Ha azonban a megszüntetett termékek helyett újat, korszerűbbet gyártunk, amelynek exportbevétele magasabb, mint a megszüntetés miatti importköltség, akkor érdemes ezt az utat választani.

K. S.

Sótermelés, modern gépekkel

Talán a só a világ egyetlen nyersanyaga, amely maradéktalanul kielégíti a Föld lakosságának szükségleteit — már évezredek óta. Az ősi Egyiptomban a tengervízből párolták, a római birodalomban a sóbányákból nyerték. A középkorban Európában, így Oroszországban is, már sóföldművelésben állították elő ezt a fontos anyagot.

Artyomovszk város (régiben Bahmut), amely nemrég ünnepelte 400. születésnapját, a sótermelés egyik történelmi központja. A modern tudományos ku-

Hagyományok Tápén Népi orvoslás

Minden évszaknak megvannak a maga sajátos betegségi típusai, amelyeket — orvos híján — maguk az emberek gyógyítottak. A fű, a fa, s egyáltalán a természet ugyan hiába kínálta magát, érteni is kellett a velük való bánáshoz. Hajdan igen sok könyvecské láthatott napvilágot, amelyek kizárólag a házi gyógyítást tartalmazták. S mert, hogy a gyógyulást remélők az időben csakis arra hagyatkoztak, s néhány falubeli bölcs tudására — no, meg a borbélyokra és a közygyámra, mely utóbbi afféle tudórvizsgát is tett —, hát igen kelendő volt az a — mai nyelven fogalmazva — egészségügyi prospektusok. Ezek mellé jött a Biblia és a Sibilla könyve.

Ha valakinek a foga fáj, azt a borbély reparálta. Az elvágtató ujj leghatásosabb gyógyírja a törött paprika volt, fülfájásra meg a fülbereztesz használt stb. Tápén a népi orvoslásnak ezerféle módozatát ismerték. Művelői itt is a „tatosok, mégégen a gyógyítók embőrkötők” voltok. Segítsükre Boga Dezső — első tápai orvos — hivatalba lépéséig (1920-as évek) valóban nagy szükség volt. A nép az orvost bizalmasan fogadta. Emiatt a beteg csak igen későn adta meg magát — legfőképp akkor, ha már a sírgödör szélén állt. Még az 50-es évek derekán sem ritka, hogy a kifacódott testrészt ráimádkozó teszi a helyére. Ugyanakkor viszont a magas vérnyomás ellen „a tatosok man tőhetetlenők”.

Nagy Bence Pál nagyméretű tápai parasztembertől tudjuk, hogy a magas vérnyomás ellen „Sáringer juhászunk néha 10—12 piócaát is rárakott a hátára a János borbély”. A pióca a dobozmaik hozták üvegbe téve, amit utcáról utcára bandukolva kínáltak. „Elkelt mind egy darabig, pe-

dig akkor még nem volt olyan nagy szükség rá, mint ahogy máma kéne.” Pali bácsi gyerekkorában sárgaságba esett. Edesanyja fokhagymából fűzött zsinórra 10—15 „görizdot”, amit a nyakába akasztott, s az szép lassan „létűzta” a sárgaságot. Múkor meg alaposan megfázott, s hogy alaposan izzadjon is, egy deci tejből egy kávéskanál sót kevert megitta. „Még a talpamról is folyt a víz.” Ennek hatásosabb volt, ha bedugták öklémé a hűlőfélében levő kemencébe, s csak annyi levét engedtek az eléte mellett, hogy meg ne fulladjon. Torokfájáskor a forró kemencéet kellett csokolgatni, „azt akkor mondtuk: Föld anyám torkom fáj, nekőd panaszkodom, gyógyítsd mög”. Persze voltak visszataszítóan buta gyógymódok is. Sajnos, valamennyit a nőkön alkalmazták. Ezeket hadd ne írjam ide. Legyen elég annyit, hogy sokan, nagyon sokan belehaltak a „gyógyításba”. S mint mindig, a halált valamiféle rontó boszorkány meste edésének hitték, amiért annak — ha megtalálták — lakolnia kellett. A tüdőbetegség rendre szedte áldozatait, hiszen a hiányos öltözék, a hideg „háfzoggye” mást sem ter-

mett, csak tüdőbajt. De oka lehetett a virtus is. A forró nap alatt való aratás után ha hideg vizet ittak, leforrázták a tüdőt, „azt csak az Ásványhát gyógyította ki”. Mert, hogy ott van a tápai temető. Pali bácsi is belekeveredett egyszer a könnyelműségbe. „Haza értem, ittam egy jó nagyot. Alig térültem fordultam, röttenetesen fáj a hasam, a hátam, hogy ordítva jajgattam. Feleségöm elhívta a Bakter Palit, a gyógyító embert. Kért egy fej vöröshagymát, kettőbe vágta. Engöm léfektetett a nagygerénda alá hanyított. Vötte a fél vöröshagymát a nevetlen újjára, azt avval mögcsavargatta a kőkököt. Szakatt rüllem a víz, mondta is az öreg; nem sok költött vóna, oszt elszakad a kőkökötőd Pali.” Nem szakadt el. Sőt, olyannyira megerősödött, hogy január 25-én pontot tett élete kilencvenedik évére is. Meszszire visszanyúl, hiteles emlékeire nagy szükségünk van, amelyekből a szegedi körzeti tévéstudió is műsort készített. Rendkívül sokoldalú: beszél, dalol, emlékezik, kinek mire van szüksége. Hangja, fényképe a világ minden tájára eljutott már.

Ifj. Lele József

Iskolás „akadémia”

Három új helyi tagozata nyílt meg a köztársaság különböző pontjain a kazahsztáni iskolás „tudományos akadémia”.

Az új tagozatok, amelyek a fizikai és kémiai érdeklődésű felső tagozatos iskolásokat tömörítik, Alatau faluban, Alma-Atában és Celinográdban működnek.

Mindhárom kiváló bázisa az iskolás tanulók tudományos érdeklődése kielégíté-

sének, tudományos ismereti elmélyítésének. A tanulók akadémiai intézetekbe járnak, ahol a magenergiák és a magfizikai törvényeivel ismerkednek. Oktatóik arra törekednek, hogy bevezessék a fiatalokat a tudományos kutatómunka titkaiba, s kialakítsák bennük az önálló munkára való készséget és jártasságot. (APN)

Az özvegyi nyugdíjról

Özvegyi nyugdíjra való jogosultság feltételeiről érdeklődik Sz. I-né szegedi olvasónk. Férje két hónapja hunyt el, s szeretne utána özvegyi nyugdíjat kérni. Munkatársaitól úgy hallotta, hogy férje után az özvegyi nyugdíját életé végéig fogja kapni. Szeretné tudni, hogy mit mond erről a jogszabály. Arra is kíváncsi, hogy ha idők múltán férjhez megy, az özvegyi nyugdíjat kapja-e tovább.

Olvasónk tájékozódása nem egészen pontos. Elő-

ször is, az özvegyi nyugdíjról tudni kell, hogy van ideiglenes és végleges özvegyi nyugdíj. Az ideiglenes özvegyi nyugdíj a férj halálától számított egy éven belül, az állandó özvegyi nyugdíj pedig egy éven túl is jár. Az özvegyi nyugdíjra való jogosultságnak feltételei vannak, mégpedig özvegyi nyugdíjat a férfidolgozó halála esetén a feleség a külön élő és az elvált feleség kaphat, ha a dolgozó haláláig a rokkantsági (öregességi) nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerzte, vagy nyugdíjas volt, amikor meghalt; vagy üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében halt meg.

Az ideiglenes özvegyi nyugdíj a férjével haláláig együtt él, valamint egy évvel nem hosszabb idejű külön élő feleséget egyéb — reá vonatkozó — feltételek nélkül megilleti, ha igényt a nyugdíjmegállapító szervnél a férje halálától számított hat hónapon belül bejelenti. Ha azonban az özvegy az igényét hat hónap eltelté után jelenti be, az özvegyi nyugdíj annyi hónapra nem jár, ahány hónapot késett az igény előterjesztésével.

Állandó özvegyi nyugdíj pedig annak az özvegy nőnek jár, aki férje halálakor az özvegyi nyugdíjra jogosító életkort elérte, vagy rokkant, vagy férje utánarvaellátásra jogosult két vagy több gyermeke eltartásáról

gondoskodik. Az állandó özvegyi nyugdíjra jogosító életkor az 55. életév. Az özvegyi nyugdíjra jogosultság szempontjából az özvegy nő abban az esetben minősül rokkantnak, ha munkaképessége (a munkaképesség-csökkenést véleményező orvosi bizottság véleménye szerinti), egészségromlás, illetőleg testi vagy szellemi fogyatkozás következtében legalább kétharmad (67 százalék) részben csökkent.

Minden feltétel nélkül tehát a férj szolgálati idejére, az özvegy életkorára, gyermekel számára, egészségi állapotára tekintet nélkül állandó özvegyi nyugdíj jár annak, akinek a férje üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében 1975. június 30. után halt meg.

Olvasónk levelében közölt adatok szerint férje után — mivel gyermekei nincsenek — ideiglenes özvegyi nyugdíjra jogosult. E nyugdíj férje halálától számított egy év lejártával szűnik meg. A megszüntetett özvegyi nyugdíjnak visszaadását akkor kérheti, ha a megszűnéstől számított 15 éven belül az állandó özvegyi nyugdíjra jogosító feltétele bekövetkezik. Ha az állandó özvegyi nyugdíjra jogosult lesz, és azt követően házasságot köt, továbbá jogosult állandó özvegyi nyugdíjra, ha végkielégítést nem kért.

Dr. V. M.